

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 28 listopada 2019 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Pilny tryb prejudycjalny – Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych – Dyrektywa (UE) 2016/343 – Wzmocnienie niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym – Artykuł 6 – Ciężar dowodu – Utrzymanie tymczasowego aresztowania osoby oskarżonej

W sprawie C-653/19 PPU

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria) postanowieniem z dnia 4 września 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 4 września 2019 r., w postępowaniu karnym przeciwko:

DK

przy udziale:

Spetsializirana prokuratura,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: J.C. Bonichot, prezes izby, M. Safjan, L. Bay Larsen (sprawozdawca), C. Toader i N. Jääskinen, sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: M. Aleksejev, kierownik wydziału,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 7 listopada 2019 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu DK – D. Gochev, I. Angelov i I. Yotov, адвокати,
- w imieniu Komisji Europejskiej – R. Troosters i Y. Marinova, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 19 listopada 2019 r.,

wydaje następujący

* Język postępowania: bułgarski.

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 6 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65, s. 1), a także art. 6 i 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”).
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach postępowania karnego wszczętego przeciwko DK w odniesieniu do kwestii związanej z utrzymaniem w mocy jego tymczasowego aresztowania.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motywy 16 i 22 dyrektywy 2016/343 mają następujące brzmienie:
 - „(16) Domniemanie niewinności zostałyby naruszone, gdyby podejrzany lub oskarżony był przedstawiony jako winny w publicznej wypowiedzi organu publicznego lub w orzeczeniu sądowym innym niż rozstrzygające o winie, do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z prawem [...]. Powyższe powinno stosować się [...] z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym, takich jak postanowienia o tymczasowym aresztowaniu w postępowaniu przygotowawczym, pod warunkiem że decyzje takie nie odnoszą się do podejrzanego lub oskarżonego jako do winnego [...].
 - [...]
 - (22) Przy ustalaniu winy podejrzanych i oskarżonych ciężar dowodu spoczywa na oskarżeniu, a wszelkie wątpliwości rozpatruje się na korzyść podejrzanego lub oskarżonego. Domniemanie niewinności zostałyby naruszone w przypadku przeniesienia ciężaru dowodu z oskarżenia na obronę, z zastrzeżeniem uprawnień sądu do działania z urzędu w zakresie ustalania faktów, niezawisłości sądownictwa przy ocenie winy podejrzanego lub oskarżonego oraz wykorzystania domniemań faktycznych lub prawnych w odniesieniu do odpowiedzialności karnej podejrzanego lub oskarżonego [...]”.
- 4 Artykuł 2 tej dyrektywy, zatytułowany „Zakres”, stanowi:

„Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania karnego, od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzana lub zostaje oskarżona o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony”.
- 5 Artykuł 3 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Domniemanie niewinności”, stanowi:

„Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni byli uważani za niewinnych do czasu udowodnienia im winy zgodnie z prawem”.

6 Artykuł 4 ust. 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Publiczne wypowiedzi o winie”, stanowi:

„Państwa członkowskie podejmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia, by do czasu udowodnienia podejrzanemu lub oskarżonemu winy zgodnie z prawem organy publiczne w swoich wypowiedziach publicznych oraz w orzeczeniach sądowych innych niż rozstrzygające o winie nie odnosiły się do takiej osoby jako do winnej. Powyższe stosuje się z zastrzeżeniem czynności oskarżyciela, które zmierzają do wykazania winy podejrzanego lub oskarżonego, oraz z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym”.

7 Artykuł 6 dyrektywy 2016/343, zatytułowany „Ciężar dowodu”, ma następujące brzmienie:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby przy ustalaniu winy podejrzanych lub oskarżonych ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu. Powyższe stosuje się z zastrzeżeniem obowiązków sędziego lub właściwego sądu w zakresie poszukiwania zarówno dowodów obciążających, jak i uniewinniających, oraz prawa obrony do przeprowadzenia dowodów zgodnie z obowiązującym prawem krajowym.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie wątpliwości co do winy rozstrzygano na korzyść podejrzanego lub oskarżonego, także w sytuacji gdy sąd dokonuje oceny, czy uniewinnić daną osobę”.

Prawo bułgarskie

8 Artykuł 270 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego) stanowi:

„(1) Kwestia zmiany środka zapobiegawczego może zostać podniesiona w każdym momencie w postępowaniu sądowym. W wypadku zmiany okoliczności do właściwego sądu można złożyć nowy wniosek dotyczący środka zapobiegawczego.

(2) Sąd orzeka postanowieniem na rozprawie”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

9 DK jest oskarżony o uczestniczenie w zorganizowanej grupie przestępczej i o popełnienie zabójstwa.

10 W ramach postępowania karnego wszczętego przeciwko niemu ze względu na te czyny DK został w dniu 11 czerwca 2016 r. tymczasowo aresztowany.

11 W dniu 9 listopada 2017 r. sprawę zainteresowanego przekazano do Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowanego sądu karnego, Bułgaria) w celu wydania orzeczenia.

12 Od dnia 5 lutego 2018 r. DK złożył 7 wniosków o uwolnienie, które zostały oddalone w pierwszej instancji lub w postępowaniu odwoławczym, ze względu na to, że przedstawione przez niego argumenty nie były wystarczająco przekonujące w świetle wymogów określonych w prawie krajowym.

13 W dniu 4 września 2019 r. na rozprawie przed Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowanym sądem karnym) DK złożył kolejny wniosek o uwolnienie.

14 Sąd odsyłający wskazał, iż z ustawodawstwa bułgarskiego wynika, że w następstwie przekazania przed sąd osoby tymczasowo aresztowanej w celu wydania orzeczenia sąd ten powinien przede wszystkim przeprowadzić kontrolę zasadności tego aresztowania. Jeśli wspomniany sąd orzeknie, że aresztowanie

jest zgodne z prawem, zostaje ono utrzymane bez ograniczenia w czasie i nie jest ponownie badane z urzędu. Uwolnienie aresztowanej osoby może zostać zarządzone, jedynie jeśli osoba ta złoży wniosek w tym względzie i wykaże istnienie nowych okoliczności uzasadniających to uwolnienie.

- 15 Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) jest zdania, że w świetle wymogów ustawodawstwa bułgarskiego interpretowanego w orzecznictwie krajowym jest mało prawdopodobne, by DK mógł przedstawić taki dowód i wykazać w ten sposób zmianę okoliczności mogącą uzasadnić jego uwolnienie.
- 16 Sąd ten powziął jednakże wątpliwości dotyczące zgodności ustawodawstwa bułgarskiego z art. 6 i motywem 22 dyrektywy 2016/343, ponieważ przepisy te można interpretować jako nakładające na oskarżyciela ciężar dowodu zasadności utrzymania tymczasowego aresztowania danej osoby, a także jako dopuszczające domniemanie przemawiające za taką zasadnością, jedynie gdy domniemanie te są rozsądnie proporcjonalne do zamierzonego celu i uwzględniają prawo do obrony.
- 17 Ponadto należy jego zdaniem uwzględnić prawa gwarantowane na mocy art. 6 i 47 karty. Co się tyczy w szczególności wspomnianego art. 6, odpowiadającego art. 5 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., w szczególności z wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 sierpnia 2019 r., Magnitskiy i in. przeciwko Rosji (CE:ECHR:2019:0827JUD003263109) ma wynikać, że ustanowienie domniemanie na rzecz zgodności z prawem utrzymania aresztowania osoby oskarżonej jest niezgodne z art. 5 ust. 3 tej konwencji.
- 18 W tych okolicznościach Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy ustawodawstwo krajowe, które w odniesieniu do sądowego etapu postępowania karnego przewiduje, że zmiana okoliczności stanowi przesłankę uwzględnienia wniosku obrony o uchylenie tymczasowego aresztowania oskarżonego, jest zgodne z art. 6 i motywem 22 dyrektywy 2016/343 oraz z art. 6 i 47 [karty]?”.

W przedmiocie trybu pilnego

- 19 Sąd odsyłający wniósł o zastosowanie do niniejszego odesłania pilnego trybu prejudycjalnego określonego w art. 107 regulaminu postępowania przed Trybunałem.
- 20 Na poparcie tego wniosku sąd odsyłający wskazał, że od dnia 11 czerwca 2016 r. DK jest tymczasowo aresztowany i że ocena jego wniosku o uwolnienie zależy od rozstrzygnięcia kwestii, czy prawo Unii nie stoi na przeszkodzie rozkładowi ciężaru dowodu przewidzianemu w ustawodawstwie bułgarskim mającym zastosowanie w tej dziedzinie.
- 21 W tym względzie w pierwszej kolejności należy podkreślić, że niniejsze odesłanie prejudycjalne dotyczy wykładni dyrektywy 2016/343, związanej z dziedzinami, o których mowa w tytule V części trzeciej traktatu FUE, dotyczącym przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Odesłanie to może zatem podlegać rozpoznaniu w pilnym trybie prejudycjalnym.
- 22 W drugiej kolejności, co się tyczy kryterium związanego z pilnym charakterem, zgodnie z orzecznictwem Trybunału należy uwzględnić okoliczność, że osoba, której dotyczy sprawa w postępowaniu głównym, jest obecnie pozbawiona wolności, a przedłużenie jej aresztowania zależy od rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym (wyroki: z dnia 28 lipca 2016 r., JZ, C-294/16 PPU, EU:C:2016:610, pkt 29; z dnia 19 września 2018 r., Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 35).

- 23 W niniejszym wypadku z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym i udzielonej przez sąd odsyłający w dniu 13 września 2019 r. odpowiedzi na skierowane do niego przez Trybunał wezwanie do udzielenia informacji, a także z uzupełniających materiałów przekazanych Trybunałowi przez ten sąd w dniu 25 i 27 września 2019 r. wynika, że DK jest aktualnie pozbawiony wolności, sąd odsyłający powinien orzec w przedmiocie utrzymania tego aresztowania w oparciu o orzeczenie Trybunału, a odpowiedź Trybunału na pytanie zadane przez sąd odsyłający może wywrzeć natychmiastowy wpływ na ocenę złożonego przez DK wniosku o uwolnienie.
- 24 W tych okolicznościach na wniosek sędziego sprawozdawcy i po wysłuchaniu rzecznika generalnego pierwsza izba Trybunału postanowiła w dniu 1 października 2019 r. uwzględnić wniosek sądu odsyłającego o rozpoznanie odesłania prejudycjalnego w trybie pilnym.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 25 W zadanym pytaniu sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 dyrektywy 2016/343 rozpatrywany w świetle jej motywu 22, a także art. 6 i 47 karty stoją na przeszkodzie ustawodawstwu krajowemu uzależniającemu zwolnienie tymczasowo aresztowanej osoby od wykazania przez tę osobę istnienia nowych okoliczności uzasadniających to uwolnienie.
- 26 Artykuł 2 dyrektywy 2016/343 stanowi, że dyrektywa ta ma zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym na wszystkich etapach postępowania karnego, od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzana lub zostaje oskarżona o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony.
- 27 Dyrektywa ta ma zatem zastosowanie w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której sąd krajowy powinien orzec w przedmiocie zgodności z prawem utrzymania tymczasowego aresztowania osoby oskarżonej ze względu na popełnienie czynu zabronionego (zob. podobnie wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 40).
- 28 Jednakże należy przypomnieć, że ze względu na minimalny charakter harmonizacji zamierzonej we wspomnianej dyrektywie nie można jej interpretować jako instrumentu kompletnego i wyczerpującego, który miałby na celu określenie wszystkich przesłanek wydawania postanowień o tymczasowym aresztowaniu (wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 47; postanowienie z dnia 12 lutego 2019 r., RH, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, pkt 59).
- 29 Jest prawdą, że art. 3 i 4 tej dyrektywy wymagają, by postanowienie o utrzymaniu tymczasowego aresztowania danej osoby przyjmowane przez organ sądowy nie przedstawiało tej osoby jako winnej (zob. podobnie wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 43, 44; a także postanowienie z dnia 12 lutego 2019 r., RH, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, pkt 51).
- 30 Jednak z orzecnictwa Trybunału wynika, że stopień przekonania, jaki powinien posiadać sąd przyjmujący takie postanowienie w odniesieniu do sprawcy przestępstwa, szczególne zasady oceny różnych środków dowodowych i zakres uzasadnienia, jakie sąd ten powinien przedstawić w odpowiedzi na przedstawione mu argumenty, nie są regulowane dyrektywą 2016/343, lecz podlegają wyłącznie prawu krajowemu (zob. podobnie wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 48).
- 31 Co się tyczy art. 6 ust. 1 tej dyrektywy, to reguluje on rozkład „ciężaru dowodu” w ramach zapewnienia, „aby przy ustalaniu winy podejrzanym lub oskarżonym ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu”. Artykuł 6 ust. 2 wspomnianej dyrektywy wymaga, „aby wszelkie wątpliwości co do winy rozstrzygano na korzyść podejrzanego lub oskarżonego”.

- 32 W tym względy z art. 4 dyrektywy 2016/343 wynika, że rozróżniono w niej orzeczenia sądowe rozstrzygające o winie, które wydawane są nieodzwrotnie po przeprowadzeniu procesu karnego, od innych aktów proceduralnych, takich jak czynności oskarżyciela i wstępne decyzje o charakterze procesowym.
- 33 Zawarte w art. 6 ust. 1 i 2 dyrektywy 2016/343 odniesienie do wykazania „winy” należy zatem rozumieć jako skutkujące tym, że przepis ten ma za przedmiot regulację rozkładu ciężaru dowodu jedynie w ramach przyjęcia orzeczeń sądowych dotyczących winy.
- 34 Taki sposób wykładni potwierdza, jak wskazał rzecznik generalny w pkt 31 opinii, porównanie motywów 16 i 22 dyrektywy 2016/343. Z jednej strony motyw 16 dotyczy poszanowania domniemania niewinności przez akty uregulowane w art. 4 tej dyrektywy, a mianowicie publiczne wypowiedzi organów i akty proceduralne przyjęte przed wykazaniem winy podejrzanego zgodnie z prawem. Motyw ten odnosi się szczególnie do reżimu prawnego mającego zastosowanie do wstępnych decyzji o charakterze procesowym. Z drugiej strony motyw 22, który dotyczy rozkładu ciężaru dowodu uregulowanego w art. 6 wspomnianej dyrektywy, nie odnosi się do takich decyzji, lecz jest związany wyłącznie z postępowaniem umożliwiającym wykazanie winy podejrzanego.
- 35 Otóż orzeczenie sądu mające za przedmiot jedynie ewentualne utrzymanie tymczasowego aresztowania osoby oskarżonej dotyczy wyłącznie rozstrzygnięcia kwestii, czy osoba ta powinna zostać uwolniona w świetle wszystkich istotnych okoliczności – bez określania, czy wspomniana osoba ponosi winę za zarzucane jej przestępstwo.
- 36 Ponadto z orzecznictwa wspomnianego w pkt 29 niniejszego wyroku wynika, że art. 3 i 4 dyrektywy 2016/343 stoją na przeszkodzie przedstawianiu w takim orzeczeniu osoby oskarżonej jako winnej.
- 37 Takiego orzeczenia nie można zatem zakwalifikować jako orzeczenia sądu rozstrzygającego o winie osoby oskarżonej w rozumieniu tej dyrektywy.
- 38 W konsekwencji należy stwierdzić, że art. 6 wspomnianej dyrektywy nie ma zastosowania do procedury prowadzącej do przyjęcia takiego orzeczenia, i w związku z tym rozkład ciężaru dowodu w ramach tej procedury jest regulowany jedynie prawem krajowym.
- 39 Powyższego stwierdzenia nie podważa pkt 56 postanowienia z dnia 12 lutego 2019 r., RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110). O ile bowiem w owym pkt 56 Trybunał wspominał art. 6 dyrektywy 2016/343, o tyle z pkt 57 tego postanowienia wynika, że w ten sposób Trybunał zamierzał jedynie przedstawić kontekst związany z art. 4 tej dyrektywy, aby wykazać, że rodzaj uzasadnienia wymaganego przez ustawodawstwo krajowe w sprawie leżącej u podstaw tego postanowienia nie może być równoważny z przedstawieniem osoby podejrzanego lub oskarżonej jako winnej w rozumieniu tego art. 4 – jednakże bez stwierdzenia możliwości stosowania art. 6 wspomnianej dyrektywy w ramach procedury prowadzącej do przyjęcia postanowienia o tymczasowym aresztowaniu.
- 40 Ponadto, co się tyczy art. 6 i 47 karty, należy przypomnieć, że na mocy art. 51 ust. 1 karty mają one zastosowanie do państw członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim państwa te stosują prawo Unii.
- 41 Ze względu na to, że rozkład ciężaru dowodu w ramach postępowania takiego jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nie jest regulowany przez prawo Unii, postanowienia karty, w tym jej art. 6 i 47, nie mają zastosowania do reguł krajowych związanych z takim rozkładem (zob. analogicznie wyrok z dnia 7 marca 2017 r., X i X, C-638/16 PPU, EU:C:2017:173, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 42 W świetle wszystkich powyższych rozważań na zadane pytanie należy udzielić odpowiedzi, że art. 6 dyrektywy 2016/343, a także art. 6 i 47 karty nie mają zastosowania do ustawodawstwa krajowego uzależniającego zwolnienie tymczasowo aresztowanej osoby od wykazania przez tę osobę istnienia nowych okoliczności uzasadniających uwolnienie.

W przedmiocie kosztów

- 43 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 6 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, a także art. 6 i 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej nie mają zastosowania do ustawodawstwa krajowego uzależniającego zwolnienie tymczasowo aresztowanej osoby od wykazania przez tę osobę istnienia nowych okoliczności uzasadniających uwolnienie.

Podpisy